

Examen VMBO-GL en TL
2017

tijdvak 2
woensdag 21 juni
13.30 - 15.30 uur

economie CSE GL en TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 44 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 58 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Jan Modaal

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Niet iedereen in Nederland verdient evenveel. De overheid gebruikt het begrip 'modaal inkomen' om te berekenen wat de gevolgen van het economisch beleid zijn voor deze inkomensgroep.

Jan Modaal is een (verzonnen) persoon die een modaal inkomen verdient.

- 1p 1 Wat wordt bedoeld met het begrip modaal inkomen?
- A het gemiddelde inkomen
  - B het inkomen dat het meest voorkomt
  - C het minimuminkomen
  - D het netto-inkomen

uit een krant:

De overheid wil de inkomstenbelasting gaan verlagen. Daardoor zal Jan Modaal er € 69 netto per maand op vooruitgaan.

- 2p 2 Jan Modaal gaat er in inkomen netto per maand 3,2% op vooruit.
→ Bereken in twee decimalen het nieuwe maandelijkse netto-inkomen van Jan Modaal. Schrijf je berekening op.

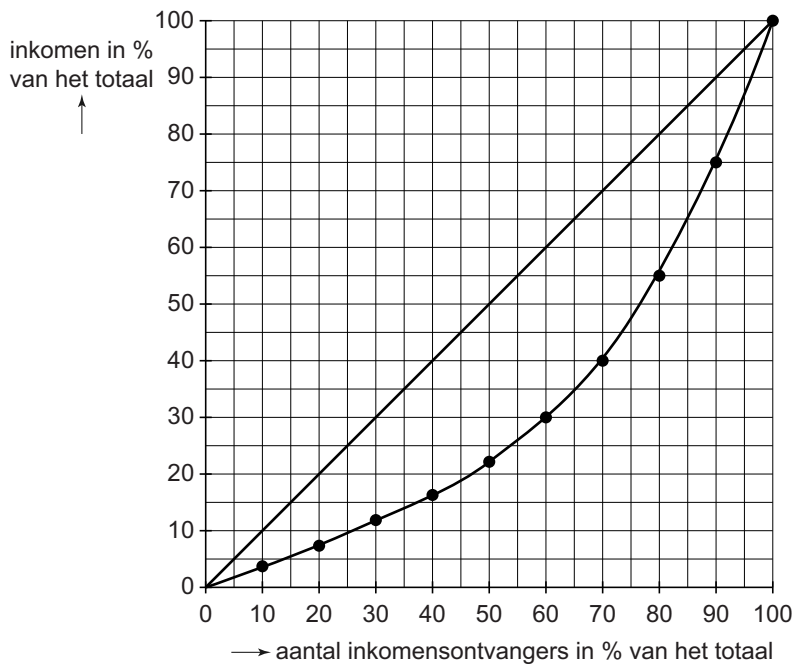
- 1p 3 Ook over inkomen uit bezit betaal je belasting.
→ Noem twee voorbeelden van inkomen uit bezit.

- 1p 4 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Als je minder dan modaal verdient, heb je een beperkte koopkracht en ben je meestal een relatief ...(1)... (groot / klein) deel van je inkomen kwijt aan je vaste lasten. Het vrij te besteden deel van je inkomen is dan in verhouding ...(2)... (groot / klein).

Tijdens een economieles wordt over de inkomensverdeling van Nederland gesproken en bekijken leerlingen van klas 4TL onderstaande Lorenzcurve van Nederland.

Gebruik bovenstaande Lorenzcurve.

- 2p **5** Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden of getallen die tussen haakjes staan.

Hoe dichter de Lorenzcurve bij de diagonaal ligt, hoe ...**(1)**...
(gelijker / ongelijker) de inkomensverdeling is.

De 10% personen met de laagste inkomens verdienen ...**(2)**...
(4% / 9% / 20%) van het totale inkomen.

De 10% personen met de hoogste inkomens verdienen ...**(3)**...
(25% / 75% / 90%) van het totale inkomen.

High Heels!

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 1 in de bijlage.

In deze opgave hoef je geen rekening te houden met de btw.

Gino heeft nu al een paar jaren een schoenherstelbedrijf: High Heels. Hij herstelt schoenen en verkoopt ook nieuwe producten, zoals tassen en riemen. Voordat hij zijn bedrijf startte, was Gino in loondienst. Hij heeft nu zelf één werknemer in dienst, zijn neefje Mario.

- 1p 6 Gino vindt het geweldig om een eigen bedrijf te hebben. “Ik werk meer uren dan toen ik in loondienst werkte, maar ik zie toch vooral voordelen.”
→ Noem één voordeel van een eigen bedrijf hebben in plaats van in loondienst werken.
- Gebruik informatiebron 1.*
- 2p 7 Gino had zijn verwachtingen van High Heels voor het eerste jaar op papier gezet. De gemiddelde verkoopprijs van een reparatie bedroeg € 20. In dit bedrag zat gemiddeld € 5 aan materiaalkosten.
→ Bereken hoeveel reparaties Gino in dit eerste jaar minstens moest uitvoeren om geen verlies te lijden. Schrijf je berekening op.
- 1p 8 Een jaar later bleek dat Gino’s bedrijf het aantal benodigde reparaties om winst te maken in het eerste jaar niet heeft gehaald. Dat verbaasde hem niet: “In het eerste jaar lijden veel bedrijven verlies en pas later gaan ze winst maken.”
→ Noem één oorzaak waardoor bedrijven in het eerste jaar vaak geen winst maken.
- 1p 9 Met High Heels ging het wel steeds beter: ondanks de economische crisis in Nederland ging zijn bedrijf al in het tweede jaar winst maken. Voor mijn bedrijf is de economische crisis juist gunstig geweest, denkt Gino.
→ Verklaar waarom de economische crisis voor High Heels een gunstig effect kan hebben gehad.

Gino heeft een idee: klanten die verder weg wonen, kunnen hun schoenen bij een winkel in de regio inleveren. Zijn neefje Mario haalt die schoenen met een bestelbusje op en brengt ze na reparatie terug.

In de regio heeft hij een aantal winkeliers gevraagd of ze mee willen werken. De meeste winkeliers vinden het een prima idee. De meeste winkeliers hoeven er ook niet voor betaald te worden. Een paar winkeliers vraagt wel een kleine vergoeding.

- 1p 10 Noem één voordeel voor de winkeliers als klanten van High Heels daar hun schoenen kunnen inleveren, zelfs als deze winkeliers er niet voor betaald worden.

Voor de uitvoering van het idee moet Gino wel extra kosten maken:

- High Heels moet Mario in deeltijd in dienst nemen om de schoenen op te halen. Deze loonkosten bedragen € 4.650 per jaar.
- High Heels betaalt de winkeliers in totaal € 2.000 per jaar vanwege het inleverpunt in de winkels.
- High Heels moet een bestelbusje kopen. Dit kost € 12.000. Hij verwacht er vier jaar mee te rijden. De restwaarde is € 5.000.
- De bijkomende kosten van het bestelbusje bedragen gemiddeld € 200 per maand voor High Heels.

Gebruik voor deze vraag onderstaand rekenschema.

- 2p 11 High Heels berekent aan de klant per reparatie € 4 extra vanwege het ophalen en terugbrengen van de schoenen. Deze € 4 per reparatie dient ter dekking van alle extra kosten.
- Bereken hoeveel reparaties via winkels in de regio High Heels per jaar nodig heeft om alle extra kosten te dekken. Schrijf je berekening bij a op.

Doe het zo: Neem de letters a, b en c uit het schema over op je antwoordblad en vul de daarbij ontbrekende bedragen in.

extra loonkosten	€ 4.650
kosten winkeliers	€ 2.000
a afschrijvingskosten bestelbusje	€ ..... (Schrijf je berekening op.)
bijkomende kosten bestelbusje	€ <u>2.400</u> +
b totaal extra kosten	€ .....
c aantal extra reparaties	€ ..... / € ..... = ...

(Bijna) alles wordt duurder

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 2 en 3 in de bijlage.

In de krant leest Robine een artikel over de inflatie in Nederland in 2014. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) komt de inflatie dit jaar uit op 1,1%.

- 2p 12 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Een inflatie van 1,1% betekent dat het gemiddelde niveau van de ...(1)... (consumentenprijs / inkoopprijs / kostprijs) van de gekochte goederen en diensten is gestegen met 1,1% ten opzichte van ...(2)... (vorig kwartaal / vorig jaar / vorige maand). Om de inflatie te berekenen gebruikt het CBS het ...(3)... (bouwkostenindexcijfer / consumentenprijsindexcijfer / werkloosheidsindexcijfer).

- 1p 13 Inflatie heeft verschillende oorzaken.

Wat kan de oorzaak van inflatie in Nederland zijn?

- A De consumentenbestedingen in Nederland dalen.
- B De consumentenbestedingen in Nederland stijgen.
- C De prijzen van Nederlandse exportgoederen dalen.
- D De prijzen van Nederlandse exportgoederen stijgen.

- 2p 14 De overheid wordt in de krant genoemd als een belangrijke veroorzaker van inflatie in Nederland.

→ Noem twee voorbeelden waaruit blijkt dat de overheid een belangrijke veroorzaker kan zijn van inflatie in Nederland.

Het is ook mogelijk om een persoonlijk inflatiecijfer te berekenen, door persoonlijke prijsindexcijfers te berekenen. Dit persoonlijke inflatiecijfer verschilt per individu, omdat iedereen zijn budget op een verschillende manier besteedt.

Gebruik informatiebron 2.

- 2p 15 Bereken in één decimaal het persoonlijke prijsindexcijfer voor Robine. Schrijf je berekening op.

Gebruik informatiebron 2.

- 1p 16 Het inflatiecijfer van Robine is hoger dan het algemene inflatiecijfer van een gemiddeld gezin.
Wat is daarvan de oorzaak?
- A Robine geeft in verhouding meer uit aan 'huisvesting, water en energie' dan een gemiddeld gezin.
  - B Robine geeft in verhouding meer uit aan 'vervoer en recreatie' dan een gemiddeld gezin.
  - C Robine geeft in verhouding meer uit aan 'voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken' dan een gemiddeld gezin.
  - D Robine geeft in verhouding minder uit aan 'consumptie-gebonden belastingen' dan een gemiddeld gezin.

Het inflatiecijfer bepaalt mede de koopkracht van mensen.

Gebruik informatiebron 3.

- 1p 17 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
In de tweede helft van 2013 was er sprake van ...(1)... (deflatie / inflatie).
In de jaren 2011, 2012 én 2013 is de koopkracht van mensen met een cao-loon ...(2)... (gedaald / gelijk gebleven / gestegen).

- 1p 18 Een inflatie van 2% bij een spaarrente van 1% wordt als gunstig beschouwd voor de werkgelegenheid in een land.
Hieronder staan vijf verschijnselen:
- 1 inflatie van 2% bij een spaarrente van 1%
  - 2 consumentenbestedingen nemen toe
  - 3 productie stijgt
  - 4 sparen wordt minder aantrekkelijk
  - 5 werkgelegenheid stijgt
- In welke regel staan deze verschijnselen zo, dat een logische gedachtegang ontstaat?
- A 1 → 2 → 3 → 4 → 5
  - B 1 → 2 → 4 → 3 → 5
  - C 1 → 3 → 2 → 4 → 5
  - D 1 → 3 → 4 → 2 → 5
  - E 1 → 4 → 2 → 3 → 5
  - F 1 → 4 → 3 → 2 → 5

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 4 in de bijlage.

Tanisha maakt voor het vak internationale handel een opdracht met als hoofdvraag:

Zijn de Europese Unie (EU) en Europese Monetaire Unie (EMU) voordelig voor Nederlandse exporterende bedrijven?

Zij kijkt daarbij vooral naar Oost-Europese landen die lid zijn geworden van de EU.

Allereerst gaat Tanisha op zoek naar informatie.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p 19 Vanaf 1995 is de Nederlandse export naar deze Oost-Europese landen enorm gegroeid.

→ Bereken de procentuele groei van de export naar deze Oost-Europese landen in de periode 1995-2015. Schrijf je berekening op.

Op de website van de EU vindt Tanisha gegevens over de export van Nederland. Daaruit trekt zij twee conclusies.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p 20 Maak van onderstaande conclusies een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

De export in 2015 van Nederland naar deze Oost-Europese landen is ...(1)... (hoger / lager) dan de export van Nederland naar de EU.

De procentuele groei van de export van Nederland naar deze Oost-Europese landen is ...(2)... (hoger / lager) dan de procentuele groei van de export naar de gehele EU.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p 21 In 1990 bedroeg de waarde van de totale export van Nederland naar landen van de EU € 92 miljard.

→ Bereken het indexcijfer van de export van Nederland naar de gehele EU in 2015, met als basisjaar 1995. Schrijf je berekening op.

De voorgenomen uittreding van het Verenigd Koninkrijk (VK) uit de EU (BREXIT) heeft geleid tot een daling van de wisselkoers van het Engelse Pond (£) ten opzichte van de euro (€). Nederlandse exportbedrijven die naar het VK exporteren, kunnen hier nadeel van ondervinden.

1p 22 Waardoor ontstaat dit nadeel voor Nederlandse exporterende bedrijven naar het VK?

Doordat de wisselkoers van het pond daalt, ten opzichte van de euro, ...

- A worden Nederlandse producten duurder in het VK en verbetert de concurrentiepositie van Nederland.
- B worden Nederlandse producten duurder in het VK en verslechtert de concurrentiepositie van Nederland.
- C worden Nederlandse producten goedkoper in het VK en verbetert de concurrentiepositie van Nederland.
- D worden Nederlandse producten goedkoper in het VK en verslechtert de concurrentiepositie van Nederland.

Heilige koe?

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 5 in de bijlage.

Eline uit Kolderveen (Drenthe) heeft een auto nodig om op haar werk te komen. Hoeveel kost dat haar? Ze moet allereerst een auto kopen. Ook moet zij nog de verzekeringspremie en allerlei belastingen, zoals de motorrijtuigenbelasting (MRB), betalen.

- 2p **23** De volgende belastingen belasten ofwel het bezit ofwel het gebruik van een auto. Schrijf de juiste keuze op.

Doe het zo: Noteer de nummers uit onderstaand schema op je antwoordblad. Vul achter het nummer in: bezit of gebruik.

	soort belasting	
1	MRB	bezit / gebruik
2	brandstofaccijns	bezit / gebruik
3	btw op aanschafprijs auto	bezit / gebruik

De Belastingdienst ontving in 2015 in totaal € 5,5 miljard aan MRB. Het grootste deel daarvan (€ 3,85 miljard) is het Rijksbedrag. Het overige deel gaat naar de provinciale overheid.

- 1p **24** Bereken hoeveel procent van de MRB in 2015 naar de provinciale overheid gaat. Schrijf je berekening op.

De provincies mogen zelf een percentage belasting heffen bovenop het Rijksbedrag. Dit bedrag is bestemd voor de provincies.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p **25** In de provincie Drenthe wordt een hoger belastingpercentage geheven dan in de provincie Overijssel. Toch is de belastingopbrengst in Drenthe lager dan in Overijssel.

→ Verklaar waardoor de belastingopbrengst in Drenthe lager is, terwijl het belastingpercentage in Drenthe hoger is dan in Overijssel.

- 1p **26** De motorrijtuigenbelasting (MRB) is voor de provincies een belangrijke inkomstenbron. Van welk beginsel is sprake bij de heffing van de MRB?
- A van draagkrachtbeginsel
  - B van draagvlakbeginsel
  - C van profijtbeginsel
  - D van solidariteitsbeginsel

- 1p **27** De provincies mogen het tarief zelf bepalen. Geen enkele provincie rekent echter het maximumtarief van 118%.
→ Noem één reden waarom geen enkele provincie het maximumtarief rekent.
- 1p **28** De overheid wil met belastingmaatregelen het autobezit verminderen. Volgens Eline zijn er ook andere manieren te verzinnen waarmee de overheid, anders dan met belastingmaatregelen, het autobezit kan verminderen.
→ Noem één manier, anders dan met een belastingmaatregel, die kan leiden tot minder autobezit.

Snel terugverdiend?

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebronnen 6 en 7 in de bijlage.

Nieuwbouwwoningen zijn tegenwoordig goed geïsoleerd. Dat geldt vaak niet voor oudere, bestaande woningen. Bij oudere woningen kan isolatie van de woning zorgen voor een grote besparing op de energierekening.

De familie Van Binsbergen woont in een oude woning in de binnenstad van Utrecht. Er zijn nog maar weinig aanpassingen aan de woning gedaan, waardoor de energierekening hoog is. De familie Van Binsbergen heeft diverse offertes opgevraagd voor de isolatie van de woning. De offerte van Energieservice bv bleek het meest voordelig.

- 1p **29** Van welke functie van geld is sprake wanneer de familie Van Binsbergen diverse offertes opvraagt?
- A rekenmiddel
  - B ruilmiddel
  - C spaarmiddel

Gebruik informatiebron 6.

- 3p **30** Bereken de kosten van het isoleren van de woning, inclusief btw, als de familie Van Binsbergen de offerte in december ondertekent. Schrijf je berekening op.

Gebruik informatiebron 7.

- 2p **31** Energieservice bv heeft bij de offerte een handig overzicht meegestuurd met energielabels en bijbehorende energiekosten.
- Bereken het maandelijkse voordeel op de energiekosten wanneer de familie Van Binsbergen besluit de woning aan te passen van energielabel F naar energielabel B. Schrijf je berekening op.

Gebruik informatiebron 7.

- 1p **32** De genoemde energiekosten bij de verschillende energielabels zijn gemiddelden. Het geeft de familie Van Binsbergen slechts een schatting van de energiekosten.
- Noem één reden waarom de energiekosten van de familie Van Binsbergen af kunnen wijken van de in het overzicht vermelde bedragen.

- 1p **33** Als de familie Van Binsbergen besluit om de woning te isoleren is ze van plan om het geld hiervoor te lenen.
Tot welke soort uitgaven behoren de kosten van de lening om de woning te kunnen isoleren?
- A** tot de dagelijkse uitgaven
  - B** tot de incidentele uitgaven
  - C** tot de vaste lasten

Overname

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Sinds 2014 groeit de economie in Nederland weer en nemen de bestedingen toe. Uitzendbureau Randstad profiteert al enkele jaren van het economisch herstel in Europa.

Uitzendbureaus lijken wel conjunctuurindicatoren. Als het beter gaat met een economie, krijgen eerst meer uitzendkrachten werk. Pas na verloop van tijd nemen bedrijven vaste medewerkers in dienst. Als het slechter gaat met een economie, vliegen allereerst de uitzendkrachten eruit.

- 1p **34** Geef een reden waarom bedrijven bij een net herstellende economie liever eerst uitzendkrachten aannemen dan vaste medewerkers.
- 1p **35** Wat verstaan we onder een vaste baan?
A een baan voor een bepaalde tijd
B een baan voor onbepaalde tijd
C een baan waarbij iemand iedere maand hetzelfde loon ontvangt
D een baan waarbij loonbelasting en sociale premies worden betaald
- 2p **36** Uitzendbureau Randstad heeft eerder een ander uitzendbureau, Vedior, overgenomen. Randstad en Vedior bemiddelen beide voornamelijk in banen in de commerciële dienstverlening.
→ Noem twee redenen waarom een bedrijf een ander bedrijf wil overnemen.
- 1p **37** Daarnaast wil Randstad actief zijn op verschillende deelmarkten van de arbeidsmarkt, zowel voor de agrarische sector als voor de industriële en dienstverlenende sector.
→ Noem één reden waarom Randstad op verschillende deelmarkten van de arbeidsmarkt actief wil zijn.
- 2p **38** De omzet van Randstad groeide in 2015 ten opzichte van 2014 met 4% tot € 16,64 miljard.
De omzet in de Verenigde Staten (VS) is elk jaar 25% van de totale jaarlijkse omzet van Randstad.
→ Bereken de omzet van Randstad in de VS in 2014. Schrijf je berekening op.

- 1p 39 De nettowinst van Randstad verbeterde ook in 2015. Volgens de Chief Executive Officer (CEO) werd de winststijging veroorzaakt doordat de vaste kosten zijn veranderd.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

De overname van Vedior door Randstad leidt tot een daling van de vaste kosten per eenheid. Een voorbeeld van vaste kosten zijn ...(1)... (grondstoffen / huurkosten). De nettowinst is de brutowinst minus de ...(2)... (bedrijfskosten / inkoopwaarde).

Joepie, de rente stijgt weer!

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Eind 2015 heeft de Centrale Bank van de Verenigde Staten (VS) de officiële rente verhoogd met 0,30 procentpunt. De extreem lage rente was 0,20% en is verhoogd tot 0,50%.

- 1p **40** Bereken de procentuele stijging van de officiële rente in de VS eind 2015. Schrijf je berekening op.
- 1p **41** Een lage rente heeft voordelen voor bedrijven en inwoners van de VS.
→ Noem één voordeel van een lage rente voor bedrijven of inwoners in de VS.
- 1p **42** De Centrale Bank van de VS verhoogt de rente mede vanwege de krapte op de arbeidsmarkt. Volgens de Centrale Bank kan de krapte op de arbeidsmarkt leiden tot een stijging van de werkloosheid. In welke regel staan onderstaande verschijnselen zo, dat ze de gedachtegang van de Centrale Bank van de VS juist weergeven?
- 1 de arbeidsmarkt is krap
  - 2 de export daalt
  - 3 de lonen stijgen
  - 4 de prijzen stijgen
  - 5 de werkloosheid stijgt
- A** 1 → 2 → 3 → 4 → 5
B 1 → 2 → 4 → 3 → 5
C 1 → 3 → 2 → 4 → 5
D 1 → 3 → 4 → 2 → 5
E 1 → 4 → 2 → 3 → 5
F 1 → 4 → 3 → 2 → 5

- 1p 43 De werkgelegenheid in de VS is in 2015 toegenomen. Een gevolg hiervan is dat de bestedingen in de VS toenemen. Hiervan profiteert ook de Nederlandse economie.
Op welke wijze profiteert de Nederlandse economie van de toegenomen bestedingen in de VS?
- A De bestedingen door Nederlanders in Nederland nemen af.
  - B De bestedingen door Nederlanders in Nederland nemen toe.
  - C Nederland exporteert dan meer producten naar de VS.
  - D Nederland importeert dan meer producten uit de VS.
- 2p 44 De hogere rente in de VS is gunstig voor de economie van de EMU-landen (Europese Monetaire Unie).
Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2), en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
Als de rente in de VS stijgt, zal de vraag naar dollars vanuit EMU-landen ...*(1)*... (afnemen / toenemen). De euro wordt in verhouding tot de dollar ...*(2)*... (duurder / goedkoper). De import door de VS uit EMU-landen zal daardoor ...*(3)*... (dalen / stijgen).

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.